

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ, ОЦІНЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Обґрунтовано необхідність ідентифікації, оцінювання та управління ризиками в аграрній сфері. Відображено категорії, види та інструменти покриття ризиків, які найчастіше виникають у процесі сільськогосподарської діяльності. Висвітлено етапи управління ризиками на аграрних підприємствах. Сформульовано пропозиції щодо дотримання концепції прийняттого ризику під час виробництва, переробки, реалізації та споживання сільськогосподарської продукції.

Постановка проблеми

Формування середньо- та довгострокових планів розвитку сільськогосподарського виробництва багато у чому залежить від своєчасної ідентифікації, правильної оцінки й ефективного управління ризиками в аграрній сфері. Протидія наявній сукупності різноманітних ризиків (природно-кліматичних, соціально-економічних, екологічних та ін.) зумовлена специфікою аграрного виробництва й необхідністю забезпечення продовольчої безпеки держави. Розв'язання окреслених питань залежить від теоретичного обґрунтування та практичного використання в діяльності аграрних підприємств сучасного інструментарію управління ризиками з метою нейтралізації та мінімізації їх впливу на процес виробництва, переробку й реалізацію сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед вчених-дослідників теорії ризику слід виділити Дж. Кейнса, А. Маршалла, О. Моргенштерна, Ф. Найта, Дж. Неймана. У розвиток концепцій ризику у сільському господарстві свій вклад внесли В. Андрійчук, І. Балабанов, В. Вітлінський, О. Война, І. Гончаров, С. Ілляшенко, А. Камінський, В. Кузнєцов, В. Лук'янова, С. Наконечний, М. Рогов, А. Старостіна та ін. У працях зазначених авторів визначено категоріальний зміст ризику, розкриті теоретичні підходи до поділу ризиків за класифікаційними ознаками, обґрунтовані методичні підходи до оцінювання ризиків та визначення його впливу на суб'єкти аграрного підприємництва. Проте, зазначені проблеми потребують подальших досліджень, спрямованих на формування цілісної системи управління ризиками як основи для безпечного, прогнозованого та ефективного аграрного підприємництва.

Мета дослідження – на основі ідентифікації та оцінювання реальних і потенційних загроз сформулювати сучасні підходи до управління ризиками заради нівелювання їх негативних наслідків для виробників сільськогосподарської продукції.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес ідентифікації, оцінювання та управління ризиками в аграрній сфері. Теоретичною і методологічною основою даного дослідження становить системний підхід до вивчення природи виникнення та розповсюдження ризикогенності сільськогосподарського виробництва. При проведенні дослідження використовувались такі методи, як: аналітичний, абстрактно-логічний, графічний, монографічний – для формування теоретико-методологічних основ проблем дослідження, висновків та перспектив подальших досліджень.

Результати досліджень

Ризик розглядається як універсальна категорія, що знаходить застосування у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Залежно від напрямку дослідження, ризик розглядають як суспільно-історичну, так і економічну категорію [7]. Для кожного етапу цивілізаційного розвитку, виду та сфери виробничо-господарської діяльності властиві певні ризики, які, прямо та/або опосередковано, впливають на кількісні й якісні параметри розвитку суб'єкта господарювання. Суть феномену ризику розглядається як об'єктивне явище сучасності, пов'язане з процесами глобалізації, інформації, сетізації, настанням ери постіндустріального суспільства під впливом високих технологій та його інтерпретації у дискурсі цих процесів [2].

Сільське господарство, як і будь-яка інша галузь економіки, має свої особливості, що зумовлюють певну специфіку у прояві ризиків. Вітчизняний аграрний сектор володіє значним потенціалом свого розвитку і посідає одне з провідних місць серед країн щодо можливостей експорту сільськогосподарської продукції. Але реалізація існуючого потенціалу можлива лише за умов нейтралізації та мінімізації наявних ризиків, а також досягнення прийнятно допустимого рівня ризиків для аграріїв.

Один з провідних вітчизняних вчених у сфері ризикології професор В. В. Вітлінський розглядає ризик у сільському господарстві як об'єктивно-суб'єктивну категорію, що пов'язана з подоланням непевностей, конфліктності у ситуації неминучого вибору і відображає міру досягнення очікуваного результату, невдачі та відхилення від цілей, з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих чинників. При цьому, ним виділяються такі основні види ризиків: економічні, організаційні, технологічні та соціальні [4]. І. Т. Балабанов розуміє під ризиком можливість небезпечних втрат, які випливають зі специфіки тих чи інших явищ природи й видів діяльності суспільства та виділяє його типи: підприємницький і фінансовий [1]. С. І. Наконечний послідовно розвиває методологію й моделі оптимізації планів розвитку аграрного виробництва з урахуванням невизначеності [5].

Багатоманітність форм та видів прояву ризиків в аграрній сфері зумовлюють необхідність їх класифікації за певними категоріями. З метою виявлення джерела

ризиків, оцінювання рівня небезпеки та вибору відповідного інструмента покриття доцільно всю сукупність ризиків поділити на три основні категорії (таб.).

Таблиця 1. Категорії, види та інструменти покриття ризиків в аграрній сфері

Категорія ризиків	Види ризиків	Інструменти покриття ризиків
РИЗИКИ, ЯКІ НЕ ПОВ'ЯЗАНІ З ВОЛЕВИЯВЛЕННЯМ ЛЮДИНИ НА ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ	Природо-кліматичні	Страхування та самострахування
РИЗИКИ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З ВПЛИВОМ ЛЮДИНИ НА ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ	Агротехнічні	Використання земельних ресурсів відповідно до науково обґрунтованих програм сівозмін, раціональне та збалансоване внесення мінеральних добрив й засобів захисту рослин, виробництво органічно чистої аграрної продукції
	Агрохімічні	
	Виробничі	Планування виробничої, переробної та збутової діяльності відповідно до потреб ринку, страхування, самострахування, диверсифікація, нормування та лімітування
	Екологічні	Планування виробництва екологічно чистої продукції, страхування відповідальності за екологічне забруднення; самострахування
	Маркетингові	Диверсифікація виробництва та каналів збуту аграрної продукції, забезпечення конкурентних переваг
	Радіаційні	Використання екологічно безпечних технологій при виробництві атомної енергії, страхування екологічної відповідальності за радіаційне забруднення
	Інституціональні	Впровадження системи стратегічного, індикативного управління і планування маркетингу та моніторингу соціально-економічного й нормативно-правового середовища в аграрній сфері
	Соціальні	Розвиток сільських територій, підвищення добробуту селян, страхування життя та пенсій у сільській місцевості
	Управлінські	Кадрове забезпечення, підвищення якості управлінських рішень, формування корпоративної культури стимулювання мотивації праці серед аграріїв
	Іміджеві	Формування позитивного іміджу у бізнес-середовищі
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ	Ціновий	Хеджування за допомогою фінансових деривативів, укладання ф'ючерсних та форвардних контрактів, диверсифікація продуктового портфеля
	Кредитний	Самострахування, страхування кредитних ризиків, лімітування ризиків
	Інвестиційний	Оцінка та моніторинг інвестиційних проєктів, страхування інвестиційних ризиків, лімітація ризиків
	Ліквідності	Самострахування, встановлення лімітів, управління грошовими потоками

1. *Ризики, які не пов'язані з волевиявленням людини на оточуюче середовище.* До цієї категорії належать природно-кліматичні ризики (заморозки, вимерзання, ожеледь, град, удар блискавки, землетрус, лавина, земельний зсув, земельний або

земельно-водний сель; пожежа, крім лісових пожеж; буря, ураган, буран; злива, повінь, паводок; посуха; зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню; епіфітотічний розвиток хвороб рослин, епіфітотійне розмноження шкідливих рослин, вторинні хвороби рослин). Кліматичні зміни, що відбуваються у світі, можуть мати як негативні, так і позитивні тенденції для економічного сектора. За останні роки інвестиції у цей процес зростають високими темпами, а підтвердженням того, що тенденції впливу кліматичних ризиків стають глобальними, є проведений у 2010 р. у Нью-Йорку Саміт інвестицій в кліматичні ризики. На цьому саміті координатор ініціативи Кліматичних змін”, McKinsey & Company Дж. Опенгейм зазначив: “Клімат та ефективно протікання економічних процесів – це взаємопов’язана система, яка є великою проблемою сьогодення. Тому, раціональне використання економічних та екологічних перспектив стане новим технологічним вибухом” [11]. Сільське господарство найбільшою мірою залежне від погодних умов, які впливають на обсяги та якість одержаного урожаю. Сучасний клімат змінюється і спричиняє підвищення чутливості рослин до погодних чинників, що безпосередньо впливає на показники результативності та ефективність виробництва сільськогосподарських культур.

2. *Ризики, які пов’язані з волевиявленням людини на оточуюче середовище.* Такі ризики, як правило, викликані діяльністю (або бездіяльністю) аграріїв. До них належать: агротехнічні, агрохімічні, виробничі, екологічні, маркетингові, радіаційні, інституціональні, соціальні управлінські та іміджеві. Причинами прояву зазначених ризиків у сільському господарстві є відсутність системного підходу до організації соціально-економічного, екологічного та техніко-технологічного процесів, які активно відбуваються під час виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції кінцевому споживачеві. У зв’язку з різким зменшенням внесення мінеральних та органічних добрив (за останні 10 років внесення мінеральних добрив скоротилося у 10 разів, а органічних добрив – 7 разів), фактичним припиненням вапнування кислих і гіпсування солонцюватих ґрунтів, скороченням обсягів лісомеліоративних і протиерозійних робіт активізується деградація земель та значно зростає інтенсивність ерозійних процесів. Водночас, порушується баланс поживних речовин у ґрунтах. Так, від’ємний баланс азоту, фосфору та калію становить 100–120 кг/га щорічно. Середньорічний недобір сільськогосподарської продукції у перерахунку на зерно, внаслідок зменшення внесення мінеральних добрив, становить 18 млн. т. За даними Інституту агротехнології та біотехнології, майже третина ґрунтів деградує через нестачу добрив. Якщо в Європі й США аграрії вносять від 200–300 до 700–800 кг мінеральних добрив на 1 га, то в Україні – лише 10–15 кг [6]. Це дуже низький показник для підтримання родючості земель. Щороку площа еродованих земель в Україні збільшується на 80–100 тис. га. Розораність вітчизняних полів складає до 70 %, тоді як світова норма знаходиться в межах від чверті то третини загальної площі. Еколого-економічні збитки через ерозію ґрунтів перевищують 9 млрд грн.

Загалом, на початок століття, на одного мешканця землі припадало 0,3 га ріллі, протягом 2000–2025 рр., за прогнозами фахівців, ця величина зменшиться до 0,12 га [9].

3. *Фінансово-економічні ризики.* Істотну загрозу для функціонування сільськогосподарських підприємств становлять ризики, пов'язані із невизначеністю, а інколи –непередбаченістю ринкового середовища. До цієї категорії ризиків відносяться: цінові, кредитні, інвестиційні та ризик ліквідності. Поява та реалізація таких ризиків обумовлена швидкоплинністю умов господарювання, зміною попиту та пропозиції, відсутністю середньострокової та довгострокової цінової політики на сільськогосподарську продукцію, несприятливою кон'юктурою фінансового та товарного ринків, існуванням загрози неплатоспроможності суб'єктів господарювання, відсутністю достатнього інфраструктурного забезпечення аграрного ринку, непослідовністю та суперечливістю державної політики, а також відсутністю належного інформаційного забезпечення бізнес-процесів в аграрній сфері.

Отже, ризик в аграрному середовищі інтерпретується як ймовірність настання кількісних та/або якісних змін (позитивних чи негативних) у процесі виробництва, переробки й реалізації сільськогосподарської продукції. Загальноприйнятне сприйняття факту настання ризику, як правило, пов'язується з певними витратами (збитками) матеріального та/або натурального характеру. Аграрії, здійснюючи виробничо-господарську діяльність, постійно мають справу з ситуаціями, які генерують певну невизначеність, що трансформується у різні форми та види ризиків. У цьому контексті, виникає необхідність у визначенні методологічних засад управління як основи для подолання невизначеності та забезпечення прийнятних умов для розвитку сільськогосподарського виробництва.

Управління ризиками в аграрній сфері необхідно розглядати як багатоступеневий процес, який має на меті зменшити або компенсувати збиток для господарюючих суб'єктів при настанні несприятливої події. При цьому, необхідно зазначити, що система управління ризиками не позбавляє цих ризиків, але дозволяє з високим ступенем ймовірності прогнозувати та мінімізувати можливі втрати у разі настання несприятливих подій. Це пов'язано з тим, що потенціал системи оцінки ризику дозволяє виділити всі джерела ризику, встановити їх природу, здійснювати кількісну та якісну оцінку, управляти ризиками на єдиній методичній основі й приймати управлінські рішення на різних рівнях.

Управління ризиками необхідно розглядати як невід'ємну частину загальної системи менеджменту реалізації стратегічних, тактичних та оперативних цілей (завдань) розвитку сільськогосподарського підприємства. При цьому, ефективність управління повинно визначатися оптимальним співвідношенням між величиною доходності від здійснення сільськогосподарської діяльності та рівнем ризиків, які загрожують нормальному функціонуванню суб'єкта

господарювання. Процес управління ризиками в аграрній сфері формується послідовно, відповідно до таких етапів (рис.).

Рис. 1. Етапи управління ризиками на аграрних підприємствах

1. *Ідентифікація ризиків* здійснюється заради визначення параметрів ризикової ситуації (що може статися, де, коли, як та чому?) Метою ідентифікації ризиків є виявлення та складання повного переліку ризиків, які можуть вплинути позитивно (негативно) на діяльність аграрного підприємства. Цей перелік має бути максимально повним, оскільки неідентифіковані ризики представляють істотну небезпеку при досягненні поставлених цілей, втрати контролю над процесами управління та координації діяльності підприємством, а також до невикористання існуючих можливостей розвитку. Ідентифікація ризиків розглядається як один з фундаментальних елементів ризик-менеджменту. Необхідною умовою проведення повної та всебічної ідентифікації ризиків є якість інформації, яка визначається такими параметрами, як: достовірністю, об'єктивністю, своєчасністю, актуальністю, повнотою охоплення.

Основними джерелами інформації, що використовується при ідентифікації ризиків є:

1. прогноз змін метеорологічних та гідрометеорологічних явищ й процесів, які впливають на стан виробництва сільськогосподарської продукції;
2. рівень забезпеченості фінансово-економічними, технологічними та трудовими ресурсами;
3. рівень застосування технологій, які використовуються аграріями;
4. оцінка стану та тенденції зміни кон'юнктури внутрішнього й зовнішніх ринків сільськогосподарської продукції;
5. зміни інституціональних умов щодо реалізації аграрної політики;
6. рівень прийняття управлінських та організаційних рішень щодо виробництва, переробки і реалізації продукції сільськогосподарського призначення.

2. *Аналіз ризиків* проводиться з метою отримання необхідної інформації про особливості, структуру та властивості ризиків, які можуть потенційно загрожувати соціально-економічним та екологічним інтересам аграрного підприємства. У рамках аналізу здійснюється виявлення ризиків, досліджуються причини їх виникнення та прогнозуються сценарії розвитку несприятливих ситуацій. За допомогою методичного інструментарію будуються функції розподілу ймовірності, настання збитків залежно від його розміру. Аналіз ризиків передбачає два вектори розвитку – від виявлення до оцінки та від оцінки до виявлення. Під час ризик-менеджменту доцільно використовувати такі методи аналізу, як:

1. аналіз ймовірності настання несприятливих подій – даний етап аналізу дозволяє виявити та згрупувати ризики за рівнем потенційної небезпеки й оцінити можливі наслідки їх настання;
2. аналіз найбільш ймовірних подій – цей аналіз проводиться для визначення тих видів ризиків, ймовірність настання яких є досить високою;
3. аналіз допустимих ризиків – на цьому етапі аналізу ризики оцінюються за рівнем прийнятності, тобто їх настання не спричинить значного впливу на результативні показники діяльності суб'єкта господарювання;
4. аналіз надзвичайних подій – цей етап аналізу передбачає виявлення тих ризиків, яких необхідно уникати за будь-яких обставин.

3. *Оцінка ризику* здійснюється на підставі проведеного аналізу ризиків. Основне завдання менеджера при оцінюванні ризиків полягає у всеосяжному та систематичному виявленні небезпек й визначенні величини ризиків. Метою оцінки ризиків є підвищення рівня соціально-економічної та екологічної безпеки виробничо-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Оцінювати рівень ризиків необхідно за двома основними параметрами: кількісними та якісними. Методами кількісного аналізу найбільш поширених ризиків є: статистичні методи оцінки, аналіз доцільності витрат, метод експертних оцінок, метод

аналогій, група аналітичних методів [4]. Основні результати якісного аналізу ризиків: виявлення конкретних ризиків і джерел їх виникнення, аналіз і вартісний еквівалент гіпотетичних наслідків реалізації наявних ризиків, пропозиції щодо вжиття заходів з мінімізації збитку і, нарешті, вартісна оцінка. До додаткових результатів можна віднести визначення значень можливої зміни всіх факторів (змінних), що перевіряються на ризик.

4. *Параметрична характеристика ризиків* проводиться з метою кількісного оцінювання ймовірності величини ризиків. Математичне очікування $M(X)$ ступеня ризику є сумою добутків усіх її можливих значень на ймовірність виникнення

$$M(X) = X_1 P_1 + X_2 P_2 + \dots + X_n P_n, \quad (1)$$

де X_1, X_2, X_n – значення параметра залежно від конкретних умов; P_1, P_2, P_n – ймовірність прийняття цих значень.

Для того щоб оцінити, як будуть розсіяні значення вибраного параметру від його середнього прогнозованого значення (математичного очікування), доцільно використовувати дисперсію $D(X)$, що характеризує середньозважену величину квадратів відхилень дійсних результатів від середніх очікуваних:

$$D_i = \sum (a_{ij} - M_i)^2 P_i, \quad (2)$$

де a_{ij} – очікуване значення прибутку від різних видів сільськогосподарської діяльності; M_i – середня, очікувана величина прибутку; P_i – суб'єктивна ймовірність настання ризику.

Чим більше значення дисперсії, тим більша ймовірність виникнення ризику. Величина, за допомогою якої можна оцінити розсіювання (відхилення) можливих значень випадкової величини від її середнього значення, називається середньоквадратичним відхиленням (σ)

$$\sigma = \sqrt{D}. \quad (3)$$

У світовій економічній літературі стандартне відхилення називається ризиком і є одним із найпоширеніших абсолютних показників вимірювання ризиків. Найменше значення стандартного відхилення характеризує найменший ризик і, відповідно, найбільше – найбільший ризик. За допомогою стандартного відхилення визначається діапазон можливих коливань очікуваного прибутку від господарської діяльності в умовах невизначеності та конфліктності.

Для оцінки ризику, який характеризує співвідношення між ризиком та ефективністю господарської діяльності, використовується коефіцієнт варіації

$$K_i = \frac{\sigma_i}{M_i}, \quad (4)$$

де K_i – коефіцієнт варіації; σ_i – ризик; M_i – середня ефективність від здійснення виробничо-господарської діяльності.

5. *Визначення структури можливого збитку* надає можливість аграріям оцінити ймовірність потенційних загроз (втрат) за умов ризикованості та невизначеності. Враховуючи особливості сільськогосподарського виробництва, структура ймовірного збитку може набувати двох форм: натуральної та матеріальної. Основні причини збитків у натуральній формі виникають в аграріїв у зв'язку з втратами урожайності сільськогосподарської продукції й скороченням (загибеллю) поголів'я худоби. Матеріальні збитки – це грошова оцінка (еквівалент) заподіяної натуральної шкоди.

6. *Методи нейтралізації ризиків* використовуються з метою подолання ризикових ситуацій та забезпечення сталості й прогнозованості виробничо-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Теорія та практика ризикованості в аграрній сфері володіє достатнім арсеналом інструментів щодо покриття ризиків. Серед наявних інструментів необхідно виділити такі методи покриття ризиків, як: страхування, самострахування, диверсифікація лімітування, нормування, планування, хеджування тощо. Перевагою використання вищеназаних інструментів нейтралізації сільськогосподарських ризиків є високий ступінь альтернативності ухвалених управлінських рішень, незалежних, як правило, від інших суб'єктів господарювання. Вони враховують конкретні умови здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства та його фінансових можливостей, дозволяють врахувати вплив внутрішніх чинників на ступінь ризиків у процесі нейтралізації їхніх негативних наслідків.

7. *Контроль за ризиками* здійснюється менеджером з метою координації дій щодо послідовного та системного управління ризиками, які можуть виникнути та проявитися у процесі здійснення виробничо-господарської діяльності. Основними завданнями контролю є виявлення нових обставин, що впливають на рівень ризику, а також спостереження за ефективністю роботи системи соціально-економічної та екологічної безпеки сільськогосподарського підприємства.

При управлінні ризиками в аграрній сфері важливим є дотримання концепції прийняттого ризику, тобто такого, який би не загрожував процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Концепція прийняттого ризику передбачає визначення й обґрунтування рівнів прийнятних ризиків на всіх етапах життєвого циклу аграрної продукції (від відбору посівного матеріалу і до реалізації продукції на ринку).

Стратегія управління аграрними ризиками може ґрунтуватися на виборі рівня ризику в межах значень ризиків від мінімального до прийняттого, визначених для конкретного виду господарської діяльності. Порівняння поточного значення ризику з прийнятним, визначення заходів щодо зменшення ризику, вплив на параметри джерел небезпек, оцінювання результативності вжитих заходів – необхідні складові управління ризиками. У

разі зниження ризику обов'язково слід враховувати вартість заходів, призначених для зниження ймовірності виникнення і зменшення впливу наслідків надзвичайних ситуацій. Застосування показника ризику дасть змогу порівнювати дію небезпечних чинників різної природи і різного виду, визначати з урахуванням внеску кожного окремого чинника інтегральний ступінь небезпеки будь-якого виду сільськогосподарської діяльності. За своїм характером управління ризиками в аграрній сфері є системним і спрямоване на зниження інтегрального ризику, обумовленого сумісною дією небезпечних природних, техногенних та антропогенних чинників.

Процес управління ризиками в аграрній сфері має базуватися на певних принципах:

- *принцип прийнятності ризику*, який полягає у визначенні й досягненні аграріями допустимого рівня ризику, що не матиме суттєвого впливу на весь процес сільськогосподарського виробництва;

- *принцип превентивності* передбачає максимально можливе і завчасне виявлення небезпечних значень параметрів стану чи процесу та ініціувальних подій, які створюють загрозу виникнення ризику, і вжиття конкретних заходів, спрямованих на нейтралізацію цієї загрози та (або) пом'якшення її наслідків;

- *принцип мінімізації ризику*, згідно з яким ризик надзвичайної ситуації необхідно знижувати настільки, наскільки це можливо, добиватися досягнення розумного компромісу між рівнем безпеки і розміром витрат на її забезпечення;

- *принцип адресності* полягає у тому, що ризиком має управляти той, хто його створює;

1. *принцип плати за ризик*, відповідно до якого розмір плати за ризик залежить від потенційної небезпеки техногенних об'єктів і має бути тим більшим, чим більш можливий збиток;

2. *принцип вибору доцільного значення ризику*, відповідно до якого суб'єкт управління ризиком забезпечує в межах від мінімального до гранично допустимого таке значення ризику, яке він вважає доцільним, виходячи з наявних у нього економічних, технічних та матеріальних ресурсів.

Менеджмент ризиків в аграрній сфері необхідно розглядати як невід'ємну складову частину загальної стратегії управління діяльністю сільськогосподарського підприємства. Необхідною умовою такого управління є знаходження оптимального співвідношення між рівнем доходів аграрія та сукупним рівнем ризиків, які загрожують ефективній сільськогосподарській діяльності. Лише за умов знаходження такого консенсусу забезпечуються необхідні умови для ефективного розвитку аграрного виробництва.

Висновки

Практично, весь процес сільськогосподарської діяльності від посівної, виробництва, переробки, реалізації та до споживання аграрної продукції пов'язаний з існуванням різноманітних ризиків. Забезпечення надійності, ефективності та збалансованості сільськогосподарського виробництва можливо

лише за умов чіткої ідентифікації, обґрунтованої оцінки й цілеспрямованого управління в аграрній сфері. Ключовим завданням у системі пріоритетів ризик-менеджменту має стати досягнення прийнятної (допустимого) рівня ризику, тобто такого рівня, який би не загрожував соціально-економічній та екологічній безпеці аграрного підприємства. Дотримання базових принципів управління ризиками має слугувати фундаментом для розвитку та ефективної діяльності підприємств аграрного спрямування.

Перспективи подальших досліджень

У подальших дослідженнях слід зосередити увагу на розробці моделі прогнозування та завчасного попередження ризикових ситуацій в аграрній сфері.

Література

-
1. Балабанов *И. Т.* Риск-менеджмент / *И. Т. Балабанов*// . – М.: Фінанси и статистика, 1996. – 192 с.
 2. Бехман *Г.* Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знания / *Г. Бехман* // . – М.: Логос, 2010. – 248 с.
 3. Вітлінський *В. В.* Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / *В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко* // . – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
 4. Вітлінський *В. В.* Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / *В. В. Вітлінський* // Фінанси України . – 2003. – № 3 – С. 3–9.
 5. Вітлінський *В. В.* Ризик у менеджменті // *В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний* // . – К.: ТОВ “Борисфен”, 1996. – 336 с.
 6. Колібаба *Р. О.* Аграрне страхування: державне регулювання та підтримка / *Р. О. Колібаба*// . – Львів: НВФ “Українські технології”, 2009. – 136 с.
 7. Саєнко *Ю. І.* Соціальні ризики та шанси // *Ю. І. Саєнко* // Соціальні ризики . – Т. 2. – К. : ПЦ “Фоліант”, 2004. – С. 43–51.
 8. Скрипник *А. В.* Методологія оцінки ризиків аграрного підприємства / *А. В. Скрипник, Ю. В. Шевчук* // Економіка АПК , 2011. – № 10 – С. 110–108.
 9. Царенко *О. М.* Навколишнє середовище та економіка природокористування / *О. М. Царенко, Ю. А. Злобін* // . – К.: Вища школа, 1999. – 176 с.
 10. Tang *K.* Weather Risk Management [Text] / *Kenny Tang* // . – [S. p. : s. n.], 2010. – P. 310.
 11. Troccoli *A.* Seasonal Climate: Forecasting and Managing Risk [Text] / Troccoli Alberto, Harrison Mike, David L. T. Anderson [and Simon J. Mason]. – [S. p. : s. n.], 2008. – P. 467.
-